

CAN YOU ANSWER THESE QUESTIONS?

1. What happened to those Marranos who did not escape?
2. Which Hebrew words were still preserved by them?
3. Describe those aspects of the Passover celebration still preserved by the Marranos.
4. What was the Hebrew name of Beatrice de Luna? Who did she marry?
5. How was Don Yosef Nasi related to her?

This and much more will be addressed in the twelfth lecture of this series: "Don Yosef Nasi and the Return of the Marranos".

To derive maximum benefit from this lecture, keep these questions in mind as you listen to the tape and read through the outline. Go back to these questions once again at the end of the lecture and see how well you answer them.

PLEASE NOTE: This outline and source book was designed as a powerful tool to help you appreciate and understand the basis of Jewish History. Although the lectures can be listened to without the use of the outline, we advise you to read the outline to enhance your comprehension. Use it as well as a handy reference guide and for quick review.

THE EPIC OF THE ETERNAL PEOPLE

Presented by Rabbi Shmuel Irons

Series VIII Lecture #12

DON YOSEF NASI AND THE RETURN OF THE MARRANOS

I. Don Yosef and Gracia Mendes Nasi

A.

תשובת הר"מ מטרנאני על אנוס ואנוסה שנשאו בחקות הגוים ובתנאים שמתנים הם בכתובתם ובעת פטירתו צוה לחלק נכסיו בענין אחר . . . שאלה מעשה שהיה כך היה ראובן אחד מן האנוסים שנאנסו באונס אחר גזרת ספרד ונשא אשה את חנה באותו זמן בהיותו בגלות והתנו ביניהם בשעת הנישואין שאם יפטר הוא בחיי חנה אשתו הנז' שיחלקו נכסיו מחצה במחצה בניו ובנותיו עמה שוה בשוה . . . ולכל הגוים אשר במלכות ההוא יש חק ומשפט שהמחצה הנוגע לבניו או לבנותיו יוכל הש"מ לתת השליש למי שירצה ויחפוץ אבל במחצית הנכסים המגיעים לאשתו ובשני השלישים של בניו ובנותיו לא יוכל לתת שום דבר גדול או קטן לשום נכרא בעולם . . . ואחר זמן מת ראובן באותו המלכות בין הגוים והניח בת אחת מאשתו חנה הנז' ושמה שרה והיה לו אח קטן ממנו ושמו שמעון שהיה נושא ונותן בכל הנכסים שהיה שולח לו אחיו ראובן הנז' ממקומו אל מקום אחיו שמעון שהיה בפ' לאנדי"ש וראובן הנז' בשעת פטירתו עשה צוואה בלשון לעז וז"ל . . . עוד אירע שאחר זמן באה חנה אשת ראובן הנז' למקום שהיה בו גיסה שמעון הנז' לפרא"נסיש ובאו עמה בתה שרה בת ראובן הנז' ואחותה של חנה הנז' ששמה רבקה ושמעון הנז' לקח לו לאשה את רבקה הנז' אחות חנה גיסתו אלמנת אחיו ראובן הנז' וילדה לו בת אחת ושמה דינה ואז חנה אלמנת ראובן אמרה לשמעון גיסה שיתן לה כתב כתוב וחתום בחתימת ידו איך כל הנכסים בכלל הם בידו ושמעון גיסה הודה לה בדבר וכתב באחורי צוואת אחיו ראובן הנז' איך כל הנכסים הם בידו ונושא ונותן לכולם בשמו עוד כתב לה באחורי הצוואה שכל הנכסים הנז' יש לו החצי ולחנה גיסתו אלמנת אחיו ראובן ולשרה בתה בת אחיו ראובן הנז' החצי האחר כפי מה שכתוב בשטר צוואת אחיו ראובן הנז'. עוד אירע שחנה הנז' אמרה לשמעון גיסה שילך עמה לאלימא"נייא או למקומות אחרים או שיתן לה נכסיו ושמעון גיסה הנז' כתב לה בשטר ונדר לה שתוך שנה זו ילך עמה ואם לא יוכל ללכת עמה שיתן לה נכסיה ע"פי חלוקת שטר צוואת ראובן הנז' ובהגיע סוף השנה נפט' שמעון הנז' ובשעת פטירתו צוה ועשה צוואה וכה אמר שחצי כל הנכסים הם שלו כמו שצוה ראובן אחיו בשטר צוואתו וחצי האחר הם של גיסתו חנה אלמנת ראובן אחיו ושל בתה שרה בת אחיו הנז' כמו שכתוב בשטר צוואת אחיו ראובן הנז' ואמר שמעון שמהחצי כלל כל הנכסים שהם שלו כמו שנזכר יפרעו לאשתו רבקה דונייתא כפי התנאי שהתנו בשעת שלקחה לו לאשה ודברים אחרים ושכל הנשאר יהיה של בתי דינה הנז' לפי שהיא בת יורשת ולא היה לו בן אחר אלא בת זאת דינה הנז': . . . עוד אירע שאחרי מות שמעון שם בפלאדריש גזר הקיסר לעכב הפנקסין וכל הנכסים ולשום אותם תחת רשותו שהם שלו באומרו ששמעון הנז' היה עושה בחייו כמעש' יהודי וישראלי הפך דתי הגויים ויש בדת חק ומשפט המלכו' העושה מעשה יהודי כל נכסיו

הם של המלך וחנה הנז' אפטרופוסית נכסי עזבון ש' הנז' גיסה הנז' הוצרכה להוציא על זה הוצאות מרובות גדולות בשביל שלא יקח הקיסר נכסי שמעון הנז' וכל ההוצאות הללו עשתה אותם על פי עצת אברהם ויוסף הנז' לוותה לקיסר סך גדול מהנכסים לזמן שתי שנים כדי לפייסו ואחר סוף השתי שנים שפרע לה הקיסר סך הממון שהלוותה לו וגם זה ע"י ההוצאות מרובות נסעה היא ובתה שרה ואחותה רבקה ובת אחותה דינה הנז' ארבעתן יחד מפלאנסיש לבא לאיטליא בעצת ודעת אברהם ויוסף הנז' מפני שלא היתה בטוחה כי אולי הקיסר עדיין יעליל עליהן ועל דינה בת שמעון הנז' ועל כל הנכסי' עלילות אחרות וכאשר ידע הקיסר שנסעו הן ובנותיהם וכל אשר להם חרה אפו וגזר שבכל מקומות ממשלתו אשר ימצאו מכל הנכסים הנז' הן מנכסים הנוגעים לאחיות חנה ורבקה נשי ראובן ושמעון הנז' הן מכל הנכסים של הבנות שרה ודינה הנז' הן מכל הנכסים אשר להם שיעכבו אותם ושילקחו לאוצרותיו לפי שהנשים הנז' ובנותיהן הן יהודיות ועל פי הדברים הללו הוכרחה חנה אשת ראובן לפזר פיזורין רבים וגדולים ולהוציא הוצאות מרובות כדי שיסלק הקיסר ידו מעל הנכסים הנז' וכל הפיזורין וההוצאות פיזרה והוציא אותם ג"כ על פי עצת אברהם ויוסף הנז'. עוד אירע שאחרי שבאו חנה אשת ראובן ושרה בתה ורבקה אחותה אשת שמעון ודינה בתה לויניציאה חנה אחותה רבקה אשת שמעון אמרה לשררה של ויניציאה גם לכל הבתי דינין שלהם איך חנה אחותה הנז' ובתה שרה רוצות ללכת למלכות טורקיא להתייחד ושלחיות שהיא ובתה דינה רוצות להשאר בדת הגוים בוניציאה שיעשו אות' אפטרופוסית על נכסי בתה דינה ועמדו השתי אחיות חנה ורבקה לדין על תביעה זו לפני השררה והערכאו' שבוניציאה וחנה אשת ראובן הנז' השיב' שגיסה שמעון בעל אחותה מינה אותה אפטרופוסית על בתו דינה ועל נכסיה וששמעון גיסה הנז' לא היה רוצה שאשתו רבקה הנז' תהיה לה מגע כלל ועיקר בנכסיו לא בחיי חנה אשת ראובן הנז' ולא לאחר פטירתה כמו שנראה ומוכיח כפי' מתוך שטר צוואת שמעון הנז' כפי מה שכתוב למעל' . . . עוד אירע בהמשך זמן זו שרבקה אשת שמעון הנז' הנז' צוותה לעכב בפראנסיא על שם דינה בתה בת שמעון הנז' סך גדול מכללות הנכסים באומרה שהם של בתה דינה בת שמעון הנז' ומינתה על השתדלות בדבר הנז' שיש לה בפראנסיא גוי אחד מזרע עשו הרשע רשע גמור לדעת כל העולם ומלשין מפורסם נגד היהודים והגוי הנז' לא נתפייס במה שהיא פורעת לו רבקה אשת שמעון הנז' בשכר טורחו ומפני זה חזר לפראנסיא והלשין לגוים ולערכאותיהם ששתי האחיות הנז' ובנותיהן הן יהודיות והוכרחה חנה אשת ראובן הנז' לפזר ולהוציא סך ממון רב בשביל מלשינות הנז' וגם בשביל עכבת הנכסים אשר בפראנסיא וכל ההוצאות הללו ג"כ היו על פי עצת אברהם ויוסף ונוסף על זה הוכרחה ג"כ חנה אשת ראובן להוציא הוצאות מרובות וסך ממון גדול כדי לפטור עצמה מתביעת אחותה רבקה אשת שמעון ממה שתבעה לה לפני השררה והערכאות של ויניציאה הנז' וגם בעד מה שתפסו אותה וישימו אות' במשמר כדי שלא תצא ותברח מויניציאה. . . . ועתה חנה אשת ראובן הנז' ושרה בתה הנז' באו לחסות תחת כנפי השכינה למלכות תוגרמה ושואלת כל מה שנזכיר. . . . ועם היות שאחרי מות ראובן הנז' ידעה אופן צוואתו לא גילתה דעתה היותה מבלתי מרוצת ומפוייסת במה שצוה ראובן בעלה לשתי סבות האחת מפני שרוב נכסי ראובן בעלה היו ביד שמעון אחיו כנ"ל וחששא שמא שמעון גיסה הנז' יעכב כל הנכסים אשר בידו לזכות להם לעצמו על פי צוואת ראובן הנז' והשנית לפי שעדיין לא ידעה כמה היו הנכסים הנוגעים לחלק גיסה שמעון הנז' ואף גם זה לא ידעה עד אחרי מות שמעון גיסה ואולי אילו היתה יודעת שהפרש מרובה ר"ל היות חלק ראובן בעלה הנז' הרבה מאד כמו שנודע אח"כ יתר

על חלק שמעון הנזכר לא יעלה על לב שום אדם שתהיה היא שותקת ומפוייטת ודבר זה לא נודע עד אחרי מות שמעון הנזכר שנכנסו כל הפנקסין מכל הנכסים בכלל ברשותה על פי צוואת שמעון גיסה הנז' . . . עוד שואלת חנה אשת ראובן הנז' אם כל ההוצאות שפזרו ועשו להוציא כל הנכסים לאורה בשביל מיתת שמעון גיסו הנז' כנ"ל אם יפרעו אותם מחלק המגיע לדינה בת שמעון או בכלל כל הנכסים הם מחלק נכסי דינה בת שמעון והם מנכסיה והן מחלק נכסי בתה שרה בת ראובן בעלה הנז' . . . עוד יש מקום שאלה אם כל ההוצאות ואיבוד הנכסים מרובים אשר נעשו בפראנסיא ובוניציאה לדרישת ובקשת רבקה אשת שמעון אשר היא היתה גורמת בכל זה כמו שנ"ל אם יפרעו אותם מחלק הנכסים המגיעים לדינה בת שמעון הנז' או אם ג"כ חנה אשת ראובן תפרע החצי או חלק מהם ע"כ מקום השאלות והספקות הללו בדברים הללו. תשובה: . . . ורבות בנות עשו חיל וחנה עלתה על כולנה לא חננתי לחנה ולא שררתי לשרה כי אם כדין דנתי את דינה כפי מה שהראוני מן השמים מפי סופרי' ומפי ספרי' נאם הצעיר משה בר יוסף מטראני זלה"ה. שו"ת אבקת רוכל סימן פ

This is the responsum of R. Moshe of Trani in regards to a case when two forced converts (*anusim*) got married according to the laws of the land and the conditions that they made in their *Kesubah*. At the time of death, however, the husband ordered that the property be divided in a different manner: The question in particular is regarding a certain man, Reuven (Francisco (Tzemach) Mendes), one of the *anusim* who was forcibly converted subsequent to the Spanish decree. He married a woman by the name of Chanah (Beatrice da Luna-Gracia) while there in exile (Lisbon, Portugal). They agreed at the time of marriage that if he would die in her lifetime, the property would be divided in half: half to her and half to any sons and daughters that he would have. . . . The law which applied equally to all of the citizens in the realm was that the person on his death bed had the right to reapportion his property and give away a third of his property to whom ever he desires from the half that was designated for the children. The half that was designated for the wife as well as two thirds of the half of the children could in no way be reapportioned. . . . After some years, Reuven passed away in that country (Portugal) amongst Gentiles, leaving one daughter from his wife Chanah, whose name was Sarah (Briandina-Reyna). The deceased had a younger brother whose name was Shimon (Diogo-Meir) who lived in Flanders (Antwerp) [While he was alive], Shimon served as his commercial agent, investing all that was sent him. Reuven at the time of his death made a will . . . [leaving considerable property to Shimon]. After some time, Chanah [left Portugal] and came to her brother-in-law in Flanders together with her daughter Sarah and Chanah's sister, Rivkah (Brianda de Luna-Malka Reyna). [After their arrival,] Shimon married Rivkah and had a daughter named Dina (Beatrizina-Gracia). It was then that Chanah asked Shimon to write out and personally sign a detailed list of her deceased husband's assets. Shimon agreed and wrote out on the back side of her husband's will a detailed description of the properties. In addition, he wrote that he owned, according to the terms of will of his deceased brother, half of all of the property and that Chanah and Sarah owned the other half. Afterwards, Chanah asked Shimon that he either [leave Flanders and] accompany her to Alimania (northern Italy) or to some other place or that he give her her share of the property. Shimon wrote a document to that

effect and promised that he would travel with her within the year and if for some reason he couldn't he would give her her share of the property as was specified in Reuven's will. Before the year came to a close, Shimon passed away. At his deathbed, he made a will and said that half of all the property belonged to him, as Reuven had specified in his will. From his half, the alimony that he promised his wife Rivkah at the time of marriage should be paid. All of the rest should be given to his only child, his daughter Dina. . . . After Shimon died, the Emperor decreed that the accounting books and all of the properties [of the Mendes family] be seized and expropriated since [there was evidence that] Shimon had been guilty of secretly practicing Judaism. Expropriation of property was the punishment meted out to all Judaizers. Chanah, the trustee of her brother-in-law's property, was forced to spend enormous sums in order that the Emperor [drop the case and] not seize Shimon's property. . . . During this period, she also granted the Emperor a large loan in order to appease him. After two years, when the Emperor had finally repaid his loan, after much effort and expense on her part, Chanah, her daughter Sarah, her sister Rivkah, and her niece Dinah, all left Flanders and came to Italy. . . . This was done out of fear that the Emperor might accuse them of other allegations. When the Emperor found out that they had fled together with all of their property, he was incensed and gave an order that any property within his realm belonging to the four named women should be seized, for they were all Judaizers. Because of this, Chanah was forced to distribute enormous sums in order to keep the Emperor away from their property. . . . After they came to Venice, Rivkah, her sister, told the government and judicial courts of Venice how her sister, Chanah, and her niece, Sarah, wish to go to Turkey and openly practice Judaism. Since she and her daughter Dina wish to remain Catholics in Venice, she wanted to be named the trustee of the estate of her daughter Dina. Both sisters came to court to settle this issue. Chanah retorted that her deceased brother-in-law, Shimon, had appointed her sole trustee over all of the property and he absolutely did not want his wife Rivkah to have anything to do [with the business], as was evident in his will. . . . In addition, during this time there occurred the following incident: Rivkah, the wife of the aforementioned Shimon, commanded [her agent] to take possession of a large part of the family's holdings in France, claiming that they belonged to her daughter Dinah. She appointed as her agent a Frenchman, a descendant of the evil Esau, someone who was recognized by all as being a totally depraved individual and an informer against Jews. This person was not satisfied by what he was being paid for his efforts by Rivkah, the wife of Shimon, and, as a result, he returned to France and informed the government that the two sisters and their daughters were clandestine Jews. Chana (Gracia) was forced to expend enormous amounts of money in order to counter these charges as well as to regain the French properties [that were taken from her by Rivkah]. All of this was done through the advice of Avraham and Yosef. Furthermore, Chanah had to spend very large sums of money to get the charges and Rivkah's claim [in Venice] dismissed. She also had to pay monies in order to be released from jail, as they had her imprisoned out of fear that she would escape. . . . Now, Chanah (Gracia), the wife of Reuven, and Sarah her daughter have come to seek refuge under the wings of the Shechina to the kingdom of Turkey [to openly practice Judaism] and have come to ask regarding all of the above. . . . [She claims that] although from the time of Reuven's death she was aware of his will, her silence did not indicate her acquiescence to her late husband's will, as the bulk of the assets were in Shimon's hands. She was afraid that if she protested the will, her

brother-in-law would then take the initiative and summarily take the portion that his deceased brother had allotted him. Second of all, she was not aware of the extent of the holdings that actually belonged to Shimon. She had only become aware of the fact that Shimon's own assets were only a small portion of the total holdings after the death of Shimon. Had she known that her late husband actually owned the vast majority of the partnership, as it only became known much later, it makes no sense that she would have remained silent and agreed to such a loss. This fact only became known after an audit of the books after Shimon's death when Chanah became the sole trustee of the estate according to her brother-in-law's will. . . . [Chanah] also asked if she could be reimbursed from the estate for all of the expenses she bore in extricating the assets [from the grasp of the Emperor]. . . . She also asked if Rivkah was responsible to reimburse her from her daughter's portion for all of the immense expenses that Chanah had to bear in order to deal with the authorities in France and Italy.

Response: . . . Many daughters have acted with valor, but Chanah is superior to them all. I have not [capriciously] graced Chanah nor given domain to Sarah. I have judged according to the law as was shown to me by Heaven through scholars and scholarly works. These are the words of . . . Moshe b. Yosef of Trani. **Avkas Rochel 80**

B.

בהיות שהשר המרומם, האדון דון יוסף נשיא יגדל ד' מעלתו לקח בביתו זה ימים ושנים את שמעון (דוד) להיות אחד ממשרתיו . . . ומשפל מצבו הרימו וקימו מעפר הארץ ויהי לו למליץ בחצר בית המלך לפני המלכים והשרים . . . אולם שמעון זה בגד בבעליו והעז להלשין על אדוניו באזני הקיסר (הסולטאן), ולא על השר לבדו היה נמשך סכנה עצומה ונזק נמרץ אלא לכל האומה בכלל חלילה, לולי ד' שהיה לנו, וגילו מן השמים עונו והחרימוהו ונידוהו ושמתוהו בכנופיא גדולה בעי"ת קונסטנטנפול רבתי כל החכמים מרביצי תורה . . . ולא לשמעון לבד החרימו ונידו . . . כי גם לאחוזת מרעיו ראובן ולוי אשר היו עמו במעל כמו שנתברר . . . ועתה שאל השואל אם קהל או קהלות בהמשך הזמן יעלה על לבם להתי' החרמות והשמטות הנז' אם יש לאל ידם להתירם זולת הסכמת החכמים השלמים והקהלות קדושות מקושטנדינה יצ"ו שיסכימו כל החכמים וכל גדולי העיר שנמצאו באותה כנופיא הגדולה כשהחרימו ונדו אותו. עוד שאל השואל אם החכמים וקהלות קושטנדינה בעצמם ירצו בהמשך הזמן להתיר החרמות. אם לא יהיו כלם יחד בשעה שירצו להתיר כמו שהיו יחד בזמן הכנופיא הגדולה ויחסר קצת מהם. אם יש בידם להתירם. . . . סוף דבר אני לא אחליט המאמר להתר זה. ומ"מ גם אני לא אחשוך מי שירצה להתירו או לנהוג בו היתר מיהא ומצד הטעמים שכתבתי. וצור ישראל יצילני משגיאות וכל זה אני כותב למה שנוגע לנדוי שנדוהו בעירו שלא הוזכר שם נדוי עולם כלל. אך אם בצפת נדוהו נדוי עולם כמו שנראה לכאורה מפי כתבם יש לדון בזה. אלא שמדבריהם נראה שהם לא תלו זה אלא בנדוי שנדוהו בקושטנדינה. וכיון שבקושטנדינה לא נדוהו נדוי עולם. וכמו שנ' מדברי כל החכמי' החותמים בפסק שלא אמרו אלא שהיו צריכים להתירו כל הכנופיא. אבל שיתקבצו הכנופיא היה מותר. א"כ נראה שנדוי של צפת ג"כ לא עדיף משל קושטנדינ' דאתי מחמת'. והם לא נדו אלא אדעת' דבני קושטנדינ'. מעפר דל אב"ח. שו"ת מים עמוקים למהראנ"ח (רבינו אליהו בן חיים) סימן נ"ח

The exalted prince, Don Yosef Nasi, may G-d bless him, took in Shimon (David) as one of his staff some time ago, . . . lifted him up from his humble circumstances, raised him up from the dust of the earth and appointed him a translator in the royal court before kings and ministers. . . . Shimon, however, dealt treacherously with his employer and had the audacity to libel his master before the Sultan. Not only did this threaten the life of the prince, [Don Yosef Nasi,] . . . but the entire Jewish nation was in jeopardy, had not G-d intervened and made known his crime. The community together with all of the scholars and disseminators of Torah subsequently excommunicated him in the presence of a great throng in Constantinople . . . Not only did they excommunicate Shimon, but also his accomplices, Reuven and Levi . . . And now, the questioner asked if a community or communities, over the course of time, would want to release Shimon (David) of the excommunication would they have the power to do so without the express permission of the perfect scholars and holy communities of Constantinople or can he only be released from the excommunication with the express permission of all of the scholars and communal leaders who were present at that great conclave. The questioner also asked if scholars and communities of Constantinople itself would want to release him of the excommunication, do all of those who were at the original conclave need to be present for him to be released or not. . . . In conclusion, I cannot firmly issue a *heter* (a lenient ruling). I will not stop, however, anyone who wishes to release him or to act with him as if he were released, on the basis of the reasoning which I have already stated. May the Rock of Israel save us from error. I have written all of this as it pertains to an excommunication that was issued for his city and the term "*nidui olam*" (an eternal excommunication) was not used. If Safed, however, issued such an excommunication, as is it would seem from the text of their excommunication, there is room to ponder this issue. Their words, however, seem to indicate that they only reiterated the excommunication of Constantinople. And since the scholars and communities of Constantinople did not issue an eternal excommunication, as is evident from the text, it would then seem that the excommunication of Safed is no stronger than Constantinople which they only confirmed. **Teshuvos Mayim Amukim, Maharach 58**

C.

מעשה שהיה כך היה כי בזמן ועת מלחמה בין התוגרמים והויניציאנוש נמצאו בויניציאה יהודים יחד עשיר ואביון מהם עשירים גדולים עם סחורות רבות ומהם שלא היה להם כלום יחד כלם נוקשו ונלכדו תחת יד השררה של ויניציאה . . . ולקחו נכסיהם וסחורתיה' בין מהסוחרי' העשירי' בין מאות' שהיו מסתחרי' בשל אחרים וינהגום כשבויי חרב והיתה שררה נותנת לאסורי' הנז' מדי שבת בשבתו די מחסורם אשר יחסר להם ויהי בימים ההם הסוחרי' העשירי' בתתם על לב כי מנכסיהם היתה השרר' נותנת להם צרכיה' נתרעמו אצל השרר' באומרם כי אלה אין להם כלל באותם הסחורות ולמה היו נותנים להם מזון והשרר' לא שמע' בקולם אבל נתן להם מזון כקטן כגדול ויהי אחרי כן ויצעקו בני ישראל אל ד' בצר להם וישמע ד' לקולם לשפות שלו' בין התוגרמים והויניציאנוש . . . והסכימה השררה להשליך כל מה שפזרה להספי' להם צרכיהם כשהיו במשמר על סחורותיה' ולהשליך כל השאר ביד הבעלים בין לסוחרים העשירים בין לאנשים המסתחרים בשל אחרים . . . והחזירה השררה שארי' הסחורות לבעליהן איש כפי ערכו ועתה קמו אנשים מן העשירים ההם ותובעים מאותם שלא היה להם חלק ונחלה בסחורות אשר תפס' השררה באומרם נתפרנסו

מממונם ולזה פחתה להם השרר' כל כך בעד ההצאות שעשתה והאנשים שלא היה להם חלק בסחורות משיבים להם ואומרים השררה פרנס אותנו כדרך השבאים לפרנס השבויים יחד עשיר ואביון ושלחה אותנו חפשים ולא שאלה מאתנו דבר בעד פרנסתנו ואם השר' עשק' אתכם כאשר פחת' לכם יותר ממה שפזרה על מזונותיכם לא עלינו תלונותיכם כי אם על השררה. . . . ילמדנו רבנו הדין עם מי. תשובה: כי הדבר ברור כשמש שאין לתובעים טעם וריח לתביעתם. . . . שו"ת מהרשד"ם חלק חו"מ סימן ע

At the time when Turkey and Venice were at war, all of the Jews, rich and poor, merchants with tremendous assets and those who owned nothing, were imprisoned by the rulers of Venice. . . . [In addition,] the government confiscated the merchandise of the wealthy merchants as well as the merchandise from those who acted only as brokers. They led them away as captives and provided for their needs, a week at a time. It was during that period, as the wealthy merchants realized that the government was providing the [Jewish community] rations from their own merchandise, that they complained to the authorities and said, "Why are you giving provisions to those who have no merchandise?" The authorities did not listen to them but continued to provide for the entire community without exception. It came to pass, as the Jews cried out to G-d in their time of distress, that He hearkened to their pleas, and the two sides, Turkey and Venice made peace. . . . The authorities decided not to make restitution to the owners for that which they had taken from them in order to provide rations for their community, but only to return the remainder to their rightful places . . . The men of means, whose merchandise supported the community, are now demanding that they be reimbursed by the other members of the community . . . Those who had no merchandise claimed that the government provided for them as they would provide for any captives and finally released them without demanding payment for the rations that they had provided. If the government stole from you an inordinate amount, it is to them that you must go for compensation, not us. Teach us, our Rabbi, what should we do? **Response:** It is as clear as the midday sun that the plaintiffs' claim is utterly without merit. **Teshuvot Maharashdam Choshen Mishpat 70**

D.

דון יוסף הנשיא . . . מצא חן בעיני שולימאן המלך . . . ויתן לו המלך את חרבות טבריה ושבע מערי הפרזי אשר סביבותיה, ויתנהו לשר ולקצין עליהו . . . וישלח דון יוסף את רבי יוסף בן ארדיט לבנות את חומות העיר . . . ויתן בידו את החתום . . . בטבעת המלך, ויפקדהו אל הבאשה אשר בדמשק ואל הבאשה אשר בשאפוט (צפת) לאמור: ככל אשר ישאל האיש הזה מכם תעשו! והדת נתנה מטעם המלך לאמר כל הבונים וכל נושא הסבל . . . ילכו לבנות את טבריה . . . ויקם שאריף אחד בא בימים ויזעק באזני יושב הארץ . . . אל תתנו לבנות העיר הזאת כי מצאתי כתוב בספר עתיק . . . כי בהבנות העיר תאבד אמונתינו . . . ולא אבו לבנות חומותיה . . . ויחרד הבאשה ויחפז לשלוח שמה . . . וישובו ויחפרו לעשות חומות העיר . . . ותשלם המלאכה בחודש כסלו בשנת חמשת אלפים שכ"ה . . . ויצו דון יוסף ויטעו עצי תות להאכיל תולעי משי, וגם צמר צוה להביא מספרד לעשות בגדים כבגדים אשר יעשו בונציה . . . ס' עמק הבכא לר' יוסף הכהן

Don Yosef Nasi . . . found favor in the eyes of Suleiman, the king . . . who granted him the ruins of Tiberias together with seven surrounding towns to be its nobleman and master. . . . Don Yosef sent Rabbi Yosef ben Ardit to build the walls of the city . . . He gave him documents, sealed by the royal seal, and gave him orders to tell the Pasha (governor) in Damascus and Safed the following, "Whatever this man asks for, grant it to him!" The royal order went out, directing the skilled and unskilled laborers to come to Tiberias to rebuild it. . . . At that time, an elderly Arab *shariff* (chieftan) stood up and cried to the local natives, . . . "Don't let them build that city, for I have found in an ancient work . . . that when the city will be rebuilt, our religion will be destroyed!" They refused to build the walls . . . [Hearing this,] the Pasha became incensed and immediately sent out [troops to restore control]. . . . The workers then resumed digging the foundations for the wall. . . . The wall was finally completed in the month of Kislev (November - December) in the year 5325 (1564). . . . Don Yosef ordered mulberry trees to be planted there in order to provide food for silk worms. He also ordered wool to be imported from Spain so that they could make clothing similar to that manufactured in Venice. **Emek HaBacha, R. Yosef HaKohen (1575)**